

FARIDA AFRO‘Z TASBEHLARINING MAVZU MUNDARIJASI

Atabayeva Guljahon Zufarovna

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Markaziy Osiyo xalqlari tillari va madaniyati instituti II bosqich tayanch doktoranti

E-Mail: guljakhonatabayeva@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18676201>

Annotatsiya. Zamonaviy o‘zbek adabiyotida o‘ziga xos poetik tafakkur va yangicha shakliy izlanishlari bilan ajralib turadigan shoira Farida Afro‘z ijodi ko‘plab adabiyotshunoslar e‘tiborini tortib kelmoqda. Uning “tasbeh” deb ataluvchi uchliklari nafaqat shakliy jihatdan, balki mazmun-mohiyati bilan ham milliy she‘riyatda yangi badiiy hodisa sifatida baholanadi. Tasbehlar qisqa hajmda katta falsafiy ma‘noni ifodalashi, ramziy obrazlarga boyligi hamda inson ruhiyatining nozik qatlamlarini ochib berishi bilan ahamiyatlidir. Ushbu maqolada tasbehlarning o‘ziga xos jihatlari, tasbehlarning mavzu mundarijasi haqida atroflicha fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: lirik janrlar, tasbeh, uchlik, poetik mahorat, badiiy tasvir, hayku, badiiy tahlil.

Abstract. In contemporary Uzbek literature, the work of the poet Farida Afruz, distinguished by her unique poetic thinking and new formal explorations, has attracted the attention of many literary scholars. His triads called “tasbekh” are evaluated as a new artistic phenomenon in national poetry not only in form but also in content. Tasbeha is of great importance because it expresses a great philosophical meaning in a short volume, is rich in symbolic images, and reveals the subtle layers of human psyche. More details in this article tasbekh contents.

Key words: lyrical genres, prayer beads, triplets, poetic skill, artistic depiction, haiku, artistic analysis.

Аннотация. В современной узбекской литературе творчество поэтессы Фариды Афруз, отличающейся своеобразным поэтическим мышлением и новыми формальными исканиями, привлекает внимание многих литературоведов. Его триады, называемые “тасбекх” оцениваются как новое художественное явление в национальной поэзии не только по форме, но и по содержанию. Чётки имеют большое значение, потому что они выражают большой философский смысл в коротком объёме, богаты символическими образами и раскрывают тонкие слои человеческой психики. В данной статье подробно содержание чётков.

Ключевые слова: лирические жанры, четки, тройка, поэтическое мастерство, художественное изображение, хайку, художественный анализ.

O‘zbek she‘riyatida oratorlik sifatlari bilan ajralib turuvchi ijodkorlardan biri Farida Afro‘zdir. Mumtoz adabiyotimizdagi musallaslarning zamonlar osha zamonaviylashgan, yangilangan va yetuklashgan shakli o‘laroq paydo bo‘lgan bu janrga shoira “tasbeh” deb nom beradi. Farida Afro‘z tasbehlari uch misradan tashkil topgan bo‘lib, ular mazmunan mustaqil, lekin umumiy ruhiy-ijodiy g‘oya bilan o‘zaro bog‘langan. Tasbeh so‘zining o‘zi zikr, tafakkur va ruhiy poklanishni anglatadi. Shu sababli shoira bu shakl orqali insonning ichki dunyosini, tafakkur jarayonini va ma‘naviy izlanishlarini badiiy ifodalashga intiladi. Kichik hajm tasvirni ixcham qiladi, lekin shu bilan birga

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

undagi ma’no qatlamlari o‘quvchini mushohadaga chorlaydi, inson beixtiyor o‘zi bilan yolg‘iz qolib, ruhiyat olamiga, qalb olamiga nazar tashlay boshlaydi. Yapon haykulari tasbeh janriga ilhom sarchashmasi bo‘lib xizmat qilgan bo‘lsa-da, g‘oyaviy-badiiy jihatdan bir-biridan tubdan farq qiladi. Haykular insonning tabiatni anglash va qadrlash, tabiatga bo‘lgan mubbati va hurmatining uch misralik madhiyasi bo‘lsa, tasbehlar esa chin ma’noda sharq ayollariga xos donishmandlik, sevgi, ibo, o‘zlikni anglash, Haqni tanish va tanitish kabi mavzularni yorititshi bilan farqlidir. Tasbehlarda insonning yuziga, shuningdek qalbiga ko‘zgu tutilarkan, inson o‘-o‘zini tahrir qiladi, ammo nasihatgo‘ylikdan yiroq holatda “o‘zing angla!” qabilida yo‘l tutiladi.

Bog‘larning atrofiga,

Sim to‘siqlar qo‘yildi...

Kirolmadi savoblar...

Tasbeh-4(76-tasbeh)

Ushbu tasbehda ijodkor o‘zbek xalqiga xos bo‘lgan ochiqqo‘llik, savobkashlik fazilati asrlar o‘tib, yo‘qolib borayotganligi; yaxshilik qilish, kimgadir boridan berib, yo‘qotmagan xalq - endi o‘zida serob bo‘lgan ne‘matlarni ham qizg‘anib, savobdan bebahra qolayotganini ustalik bilan nasihatsiz ifodalay oladi.

Farida Afro‘z tasbehlari nafaqat shakli o‘ziga xoslik, shuningdek shakl va mazmun mutanosibliigi muhim rol tutadi. O‘ta siqiq, ixcham shaklda juda chuqur va teran ma’no o‘z ifodasini topadi. Tasbehning uchlik shakli ulkan bir vujudning libosidir. Ustoz adabiyotshunos olimlar Hotam Umurov, Azmiddin Nosirovning quyidagi fikrlari o‘rinlidir: “...Bu qonuniyatga tayansak, shakl badiiy asarning qobig‘idir, u ham eng kichik zarralarigacha yaratilishini nazarda tutsak, badiiy asarning go‘zal va betakror “libosi”dir, degan xulosa haqqoniydir”. Farida Afro‘z tasbehlarda ona yurtga muhabbat, vatan tuprog‘ining muqaddasligi, milliy qadriyatlarga sadoqat tuyg‘ularini kuylaydi. Shoir Vatan obrazini ko‘pincha tabiat manzaralari orqali berib, o‘quvchida iliq hissiyot uyg‘otadi.

Bosgan yering changi ham doriga o‘xshar,

O, bunchalar shifosan,

Vatan tuprog‘i !

Tasbeh-5(35-tasbeh)

Farida Afro‘z uchliklarining ayrim jihatlari yapon haykularini yodga soladi. Yapon haykularidagi inson va tabiat bir butunlikda, o‘zaro chambarchas bog‘liq holatda tasvirlangani kabi, tasbehlarda ham inson va uning tug‘ilgan maskani ko‘rinmas rishta bilan bog‘langanini juda sodda, shu bilan birga kuchli mahorat bilan tasvirlaydi.

Tuproq yutar ekan chuvalchang,

O‘ylar: menman tuproqning joni,

Qanday shirin ona tuprog‘im!

Tasbeh -1(6-tasbeh)

Ushbu tasbehda yurt, vatanparvarlik haqida bir og‘iz ham so‘z keltirilmaydi. Misralarda namoyishkorona vatanni ulug‘lash, unga mehrini ko‘z-ko‘z etish tuyg‘usi tasvirlanmaydi. Tabiatning

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

kichik bir bo‘lagi - chuvalchang orqali vatanni sevish, ona yurtni qadrlash tuyg‘usi ulug‘lanadi. Shoiraning mahorati shundaki, misralarning tub zamirida vatan koriga yarash haqida ham fikr yuritiladi. Oddiygina chuvalchang ham tabiatning ajralmas bo‘lagi: u tuproq bilan oziqlanadi va qayta ishlab tabiatga qaytaradi. Chuvalchang tuproqning yumshashiga, havo va suv aylanishini yaxshilashga xizmat qiladi. Kichik bir yaratilgan shu qadar xizmati bor ekan, jamiyatning gultoji bo‘lgan biz - odamzot vatan uchun nima qildik, yurtning nima koriga yaradik, kabi ritorik so‘roqlarning paydo bo‘lishiga misralar qatidagi botiniy mohiyat sabab bo‘ladi.

Farida Afro‘z she‘riyatida, shuningdek sevgi, sadoqat tuyg‘ulari ham ulug‘lanadi. Farida Afro‘z she‘riyatida sevgi faqat insoniy tuyg‘u emas, balki ruhiy kamolotga eltuvchi kuch sifatida talqin qilinadi. Tasbehlarda ko‘pincha qalb pokligi, sabr, sadoqat kabi tushunchalar ilohiy ma‘noda yoritiladi. Shoira zamonaviy insonning ruhiy iztiroblari, yolg‘izlik, umid va izlanish holatlarini chuqur psixologik ohangda tasvirlaydi. Uchlik shakli fikrni keskin va ta‘sirchan yetkazishga xizmat qiladi.

*Ishqda hamma narsa go‘zaldir,
Ishqda hamma narsa jozibador.
Hatto qotillik ham.*

Tasbeh-1

*Bu zohidlar bilsalar edi,
Bu porsolar tanisa koshki,
Xudodan keyin...Ayolni...*

Tasbeh-1(33-tasbeh)

Tasbehlarda hayotning o‘tkinchiligi, vaqt qadri, insonning o‘zligini anglash masalalari ko‘tariladi. Har bir uchlik go‘yo kichik hikmatga o‘xshaydi — o‘quvchini to‘xtab, o‘ylashga undaydi.

*Bugun tongda tirik uyg‘ondim,
Bir kosa suv ichdim...
Shukr...*

Tasbeh -1(37-tasbeh)

Shoira insonni ruhiy poklanishga, yaxshilikka intilishga chorlaydi. Tasbehlarda ko‘pincha saboq beruvchi, lekin nasihatgo‘y ohangdan yiroq bo‘lgan badiiy umumlashmalarni o‘z ichiga oladi.

*Odam qanday yashashi kerak?
-Menday!- dedi U.
-Menday!-dedi Bu...*

Tasbeh-1(61-tasbeh)

Farida Afro‘z ramziy obrazlar, metafora va tazodlardan mohirona foydalanadi. Oddiy so‘zlar orqali chuqur ma‘no berish — uning uslubiga xos jihat. Tabiat unsurlari, yorug‘lik va zulmat, suv, shamol kabi timsollar inson ruhiy holatini ifodalashda faol qo‘llanadi. Ular obraz darajasiga ko‘tariladi.

*Yong‘oq chaqaman, deb
Tishini sindirdi -*

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

Nafs!

Tasbeh - 5(2-tasbeh)

Yuqoridagi tasbehda insonning nafs bilan kurashida ko‘pincha joni azob olishi va bunga faqat o‘zi aybdor ekanligini, bir marta anglash uchun ikki marta qoqilishini juda go‘zal ifodalanadi.

Farida Afro‘z tasbehlari zamonaviy o‘zbek she‘riyatida shakl va mazmun uyg‘unligining yorqin namunasidir. Uchliklarning ixchamligi ulardagi falsafiy teranlikni yanada kuchaytiradi. Shoir Vatan, sevgi, inson qalbi va ma‘naviy o‘sish kabi abadiy mavzularni yangicha poetik talqin orqali berib, kitobxonni mushohadaga chorlaydi. Shu jihatdan tasbehlar nafaqat badiiy asar, balki ruhiy tafakkur maktabi sifatida ham qadrlidir. Ruhiy poklanish uchun tasbeh qaytarib, Allohni zikr etganimizdek, shoiraning tasbehlari qatidagi zalvorli ma‘no qatimi qalbni tozalaydi. Farida Afro‘z bejizga “Tanlangan asarlari”ning tasbehlardan iborat 2-jildini “O‘zimni sog‘inib” deya atamaydi. Turmush tashvishlari bilan ovora bo‘lib, yashash yodidan ko‘tarilgan, faqat mavjudlik bilangina chegaralangan, o‘zi va o‘zligini yo‘qotgan bugungi zamon kishisini asliga qaytaradi. She‘rdan faqat estetik zavq olish bilan chegaralanmasdan, kishidan zakovatni, hissiy va aqliy intellektni talab qiluvchi bu tasbehlari hali ko‘p qalblarni uyg‘onishga, uyg‘otishga xizmat qilsa, ajabmas.

Tonglar otganiga ming yillar bo‘ldi,

Quyosh ham million yil nurin sochadi...

Nega uyg‘onmaysiz, odamlar?!

Tasbeh-5(20-tasbeh)

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Farida Afro‘z. Tasbeh. T. , “Sharq”, 2007.
2. Бутаева Фарида Афруз. Узимни согиниб. - 2-жилд Шарк, нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси. Тошкент, 2023.
3. Hotam Umurov, Azmiddin Nasirov. Adabiyotshunoslikka kirish. - SamDU nashri, Samarqand-2021.
4. Иззат Султон. Адабиёт назарияси. Тошкент. “Укитувчи”, 1989.